

ПРОБЛЕМИ НА РАННОВИЗАНТИЙСКАТА НУМИЗМАТИКА (VI-VII в.) В БЪЛГАРСКИТЕ НУМИЗМАТИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Стоян Михайлов

Проучванията по ранновизантийска нумизматика са сравнително ново направление в българската нумизматична историопис. До 1962 г., с изключение на съобщението за Акаланската находка (Филов 1913, 324) и оскъдната информация в Бюлетина за колективните монетни находки открити в България (Мушмов 1928-1929, 382; 1930-1931, 314; Герасимов 1934, 467-470; 1937, 318-322; 1940-1942, 282; 1946, 237; 1950, 318-321; 1952, 400; 1959, 359, 361; 1962, 260), липсват специализирани публикации¹, в които обект на изследване са монети от Ранновизантийската епоха (Юркова 1964, 77-81). В периода от 1962 до 1973 г. Й. Юркова първа в българската научна литература публикува статии и научни съобщения, в които се засягат различни проблеми и интерпретации на монетосеченето и монетното обръщение по днешните български земи през VI-VII век². През 70-те и 80-те години на XX век с общото нарастване на нумизматичните изследвания в България (Юркова, Пенчев 1985, 1) се увеличават и материалите за разглеждания период. Към настоящия момент има повече от 60 научни съобщения, статии и части от монографии на български автори, в които е публикуван и интерпретиран конкретен монетен материал от VI-VII век, но тези публикации все още обхващат само малка част от ранновизантийските монети съхранявани в българските музейни и частни сбирки³.

Настоящото съобщение има за цел да представи състоянието на изследователските проблеми, които са занимавали българските автори до този момент, като разгледа отделните публикации въз основа на тяхната тематика, на изказаните мнения и хипотези.

В една група могат да се отделят статиите, в които се съобщава за нови неизвестни монетни типове. Й. Юркова публикува фолис на Анастасий I и деканумия на Юстиниан I (Юркова 1966, 229; Юркова 1970, 281), а Г. Жеков фолиси на Юстиниан I и фолис на Юстин II (Жеков 1988, 20-24; Жеков 1989, 21-22). Групата е сравнително малка, поради наличието на достатъчен брой обобщаващи трудове, обхващащи цялото византийско монетосечене, в резултат на което откриването на неописани типове или варианти на монети вече е доста по-рядко. Това не изключва възможността на територията на България в бъдеще

да бъдат открити все още неописани монетни типове.

Към групата публикации на нови монетни типове могат да се отнесат и тези на т. нар. "варварски" подражания (имитации) на ранновизантийски монети. Й. Юркова е първият изследовател в световен мащаб, който се занимава с този проблем. Тя публикува 5 екземпляра, всичките с номинал 40 нумии и знак за монетарница Константинопол. На две от монетите е представен император Анастасий I, а на три – Юстин I. Авторката изказва предположението, че тези монети са изработени от местното "тракийско" население на Балканския полуостров (където циркулират предимно монети сечени в Константинопол) в първите десетилетия на VI в., преди началото на масовите нашествия на славяни и българи (Юркова 1965, 22–23). Впоследствие са публикувани още два фолиса, върху които са отбелязани монетарниците Теуполис и Кизик, и е изказана хипотезата, че имитациите са изработвани извън границите на Византия (Жеков 1987, 22–23). В последните години се публикуваха още няколко подобни монети – 40 нумии със знак на монетарница Никомедия (Владимирова-Аладжова 1998, 74), 10 нумии със знак на монетарница Никомедия и 32 регионална година, т.е. представя се монета на Юстиниан I (Торбатов 2002–2003, 21) и 20 нумии, с представяне на аверса на император Юстин I (Филипова 2005, 85–87), но авторите и на трите работи не са се ангажирали с нови хипотези за произхода на този тип монети. Възможно е имитативните екземпляри да се изработват не само в един център, а на няколко места по различно време независимо един от друг, т. е. да съществуват различни по произход групи имитации.

Сравнително малобройни са публикациите разглеждащи въпросите за монетосеченето и разпространението на продукциите на отделните монетарници по днешните български земи. Й. Юркова определя картагенската монетарница като временно действаща при управлението на Юстиниан I с цел задоволяване нуждите с пари на византийската армия след отвоюването на Северна Африка през 534 г., а малкия брой находки на картагенски монети от България – като донесени от участници в тази военна експедиция след завръщането им на Балканския полуостров (Юркова 1964, 7–9). Към тази проблематика своя принос прави и Г. Жеков, който при обнародването на непубликувани бронзови монети отсечени в Константинопол представя общ преглед на емисиите на император Юстиниан I в периода 538–565, произведени в столичната монетарница. В предложената от него таблица се виждат "смущенията" в монетното производство след 550 г. дори на най-голямото монетно ателие във Византийската империя (Жеков 1988, 20–24), което показва, че на монетното производство не трябва да се гледа като на нещо постоянно, а на процес със свои върхове и спадове (дори с липса на емисии в определени години).

При анализа на обнародваните от тях колективни находки или монетни комплекси от археологически разкопки, някои автори се спират и на съотношението между монетите на отделните монетарници. Общото наблюдение е значителното предимство в броя на отсечените в Константинопол монети. Останалите монетарници са представени с по-малко екземпляри, но тяхната подредба по относителен дял е винаги различна (Пенчев 1988, 36; Владимирова-Аладжова 1992, 74; 2001, 98; 2002, 375–376; Торбатов 2002, 90, 182, 210; Дочев 2002–2003, 291). В перспектива могат да се извършат изследвания в посока на търсене на регионална специфика при разпространението на емисиите на отделните монетарници, особено тези с второстепенно значение като Никомедия, Кизик, Тесалоника, Антиохия/Теуполис.

Друг проблем засегнат в изследванията, е разпространението и циркулацията на отделни номинали. Л. Лазаров разглежда разпространението в България на монетите с номинал 16 нумии, сечени единствено в Тесалоника. Авторът отбелязва, че монети от 16 нумии се откриват предимно в югозападните части на страната, което се обяснява с близостта до монетарницата, където са отсечени (Лазаров 1991, 16–19). Друг регион, в който се откриват такива монети е Добруджа (ранновизантийската провинция Скития). Липсата на монети от 16 нумии в провинциите Крайбрежна Дакия и Втора Мизия, разположени по-близо до Тесалоника, дава основание да се предположи, че този номинал е попаднал в Скития неслучайно (Лазаров 1991, 20).

В някои публикации се отбелязва наличието предимно на големите бронзови номинали от 40 и 20 нумии за сметка на по-малките от 10 и 5 нумии, като обикновено това се обяснява с евентуалното обезценяване на бронзовите монети (Пенчев 1988, 31; Аладжова 1992, 73). Това предположение не е безспорно, защото има случаи, когато преобладават дребните номинали – монетната серия от Ахтопол (Йорданов и др. 1998, 70–75) и колективната находка от Кареа (Торбатов, 2002–2003, 21–26). Възможно е това да се дължи на самото ценово изражение на стоките и услугите, които се заплащат с тези монети. Например, през VI–VII в. повечето хранителни стоки са имали цена кратна на 20 или 40 нумии, което би могло да обясни сеченето и разпространението предимно на по-големите бронзови номинали (Patlagean 1977, 359; Михайлов, под печат).

Важен проблем е интерпретацията на монетните съкровища. В голямата си част те се интерпретират като укрита при варварски нашествия (I. Jurukova 1966, 223–226; Juroukova 1969a, 257–260, 263; Кузманов 1975, 79; Александров 1980, 23–24; Пенчев 1988, 36; Юрукова 1992, 11; Христова 1993, 84–85; Бъчваров 1994, 118; Jurukova 1992, 294; Божкова 2000, 28; Владимирова-Ала-

джова 2001, 99; Юркова 2001, 217; Пенчев 2002, 64; Лазаренко 2003, 156; Дзанев, 2005, 133). Има колективни находки, чието укриване се свързва с други причини (Youroukova 1980, 188; Пенчев 1991, 9; Торбатов 2002–2003, 21). Обвързването на колективните находки предимно със заплахата на варварските нападения в някои случаи не е достатъчно обосновано (например колективните находки на 10 солида от Монтана и на 7 солида от Калиакра). Възможни са и други обяснения, например укриване на наличните пари или пък спестяване⁴ и последвали събития, които не позволяват на собственика да прибере своите пари, в това число и варварски нападения. В този случай инвазиите на нашествениците не се явяват повод за укриването, а евентуална причина, която пречи на собственика да прибере или премести парите си.

Друг основен момент, засяган при интерпретацията на колективните находки, е определянето на времето на укриването им. Едни изследователи обикновено предполагат време на укриване много близко до датата на отсичане на последната монета от съответната находка, и историческо събитие, с което да бъде свързана. Към тази група спадат предимно находки с конкретна археологическа среда (Пенчев 1988, 36; 2002, 65; Ангелова, Пенчев 1989, 41; Лазаренко 2003, 156) или групи от сходни находки (Juroukova 1969a, 256–259; Юркова 2001, 217). Други автори предлагат по-широки хронологически граници, без да търсят конкретно събитие като повод за укриване (Пенчев 1991, 8; Владимирова–Аладжова 1992, 74; Торбатов 2002–2003, 21). Двата подхода не би трябвало да се противопоставят, защото отразяват различния контекст и информация за отделните находки. Все пак, при обвързването с точно определени събития, вероятността за свръхинтерпретация е реална.

За разлика от монетните съкровища, които винаги са били обект на научни търсения, сериите от единични монетни находки дълго време са пренебрегвани (Йорданов 1980, 229). Вероятно причина за това са закъснението или въобще липсата на обобщаващи публикации след завършване на археологическото проучване на отделни обекти в България. Към момента в каталожен вид са издадени монети от Пернишката крепост (Юркова 1981, 241–255), Ятрус (Kluwe 1966, 410–411; Schönert-Geiss 1979, 206–207; 1991, 236–239), Калиакра (Парушев 1991, 26–31), Големаново кале (J. Jurukova 1992, 295–305), Плиска (Йорданов 2000, 143–144), Хисарлъка край Сливен (Владимирова–Аладжова 2001, 100–105), Провадийската крепост (Лазаров 2001, 44–50), Германия (Филипова 2001, 57–58), Несебър (Theoklieva–Stoytcheva 2001, 41–45), Карасура (Minkova 2002, 169–174), Одърци (Торбатов 2002, 92–137) и Сторгозия (Ковачева 2005, 73–75). В по-обобщен вид са представени монети от

Преслав (Йорданов 1980, 231), Балчик (Димитров 1982, 36–38; Jordanov 1987, 203), Каварна (Jordanov 1987, 204), Силистра (Jordanov 1987, 205), Ахтопол (Йорданов и др. 1998, 71–75), Шуменската крепост (Владиминова-Аладжова, 2002, 375–377), Ескус (Иванов, Ковачева 2002, 48), ранновизантийския град на хълма Царевец (Дочев 2002–2003, 292–297), София – кв. Лозенец (Божкова 2004, 77–81), Августа Траяна (Минкова 2005, 93–95) и Пауталия (Филипова 2005, 85–86).

В нумизматичната литература е засегнат и въпросът за монетното обръщение като цяло през VI–VII век на територията на днешна България. Обобщение за цялата страна е публикувала Й. Юркова (Youroukova 1968, 128–130; Юркова 1969, 21–29; Юркова 1975, 7–9), а за по-големи региони отново Й. Юркова (Yurukova 1966, 223–227) и И. Йорданов (Jordanov 1987, 185–187). В почти всички публикации също се правят някои обобщаващи наблюдения. Към днешна дата някои от застъпваните по-рано виждания вече не са актуални, поради публикуването както на нови материали от България, така и на развитието на византийската нумизматика като цяло⁵.

В нашата литература е разпространено мнението, че златните монети са обслужвали преди всичко външнотърговските отношения, а бронзовите монети са предназначени за вътрешния паричен пазар (Юркова 1965, 22; 1969, 28; 1975, 7; Христова 1993, 84). В този си вид това твърдение е невярно. Според закон на императорите Валентиниан I, Валенс и Грациан, издаден през 374–375 г., включен по-късно Юстиниановия кодекс и във „Василики“ на Леон VI (886–912), е забранено на частни лица да изнасят извън Византия злато (Hendy 1985, 257). От това следва, че златни монети се секат за вътрешна употреба, а напускат границите на империята най-вече като военна плячка или чрез държавни плащания на подкупи, подаръци и други договорени трибути (Hendy 1985, 260–264)⁶.

Бронзовите монети участват във вътрешното парично обръщение, но тяхната покупателна стойност е много ниска⁷ и се използват само при най-дребните парични операции. Също така, паричната стойност на бронзовите монети е значително по-голяма от тяхната стойност като метал⁸ и се определя административно от финансовите власти, т. е. тяхната парична стойност се гарантира само от държавата. Така бронзовите монети стават уязвими и могат да бъдат обезценени както по обективни стопански причини, така и спекулативно от страна на финансовите власти, което прави икономически неизгодно спестяването на голямо количество бронзови монети⁹.

В българската научна литература е утвърдено мнението, че монетното обръщение през VI–VII в. е било най-интензивно при

управлението на император Юстиниан I (527–565) (Jurukova 1966, 233). Този извод е верен, ако се има предвид само абсолютния брой на откритите монети. Юстиниан I е най-дълго управляващият владетел в разглеждания период – 38 години и е нормално неговите монети да са най-многобройни. При използването, обаче, на пресмятания като *“брой монети за година управление”* и *“фолиси за година управление”* се получава друга картина. Досега в България единствено С. Торбатов при публикуването на нумизматичния материал от Одърци е използвал такова представяне на информацията, от което се вижда, че най-интензивно сечене на бронзови монети е имало при управлението на Юстин II (565–578), а управлението на Юстиниан I е дори на трето място след това на Юстин I (518–527) (Торбатов 2002, 197–198, таб. XI–XII). Подобно е и положението при обобщението на резултатите от румънската част на провинция Скифия, където начело отново е управлението на Юстин II (Gândilă 2003–2005, 113, таб. 3).

В нумизматичната ни литература са изказани и мнения за времето и причините, довели до намаляването и практическото изчезване на монетното обръщение по днешните български земи през Ранното средновековие. Според по-старите изследвания при управленията на Юстин II (565–578), Тиберий II Константин (578–582) и Маврикий Тиберий (582–602), монетните находки (съответно и монетното обръщение) в разглежданата територия прогресивно намаляват и напълно изчезват при управлението на Фока (602–610) (Велков 1959, 168; Jurukova 1966, 223; Ангелов и др. 1981, 25). Впоследствие е отбелязано масовото прекъсване на монетното обръщение в селищата от територията на днешна Добруджа при управлението на Маврикий Тиберий (Yordanov 1987, 185). Авторите са единни в обяснението на причините за това – заселването на славяните и българите в земите на юг от река Дунав.

От публикации в последните години може да се обособи нова група от селища, в които са открити монети, сечени в началото на управлението на император Ираклий – Сердика (Божкова 2004, 78, таб. 2), Августа Траяна (Берое) (Минкова 2005, 95), града на хълма Царевец (Дочев 2002–2003, 297), Калиакра (Парушев 1991, 21), Одесос (Лазаренко 2003, 156) и Месемврия¹⁰ (Theoklieva–Stoytcheva 2001, 43–44). Според И. Лазаренко прекъсването на постъпленията на нови монети в посочените погоре селища се дължи на грандиозен аваро-славянски поход през 614–615 г., при който са превзети и последните оцелели към този момент византийски анклавни на Балканския полуостров (Лазаренко 2003, 156–159). По въпросния проблем е предложена и друга хипотеза. Почти пълното прекратяване на постъпле-

нията на монети сечени след 615 г. не само в днешните български земи, но също така на целия Балкански полуостров и Мала Азия, би могло да е следствие на всеобщата криза, която обхваща Византийската империя в началото на VII век, в частност и производството на бронзови монети (Михайлов 2005, 155).

От направения преглед на публикациите по ранновизантийска нумизматика в българската научна литература е видно, че са засегнати почти всички възможни изследователски теми и проблеми. Наблюдава се и значително нарастване на броя на проучванията, свързани с този дял на нумизматиката през последното десетилетие. Въпреки това, основен недостатък в изследванията на ранновизантийското монетно обръщение на територията на съвременна България остава сравнително малкият брой първични публикации на византийски монети от VI-VII в. Рядко се обръща внимание на стопанския аспект на монетните находки, чието пренебрегване обикновено води до разглеждането на монетите само като хронологически показател за отделни исторически събития. Отстраняването на посочените слабости може да се превърне в една от основните насоки за бъдещите проучвания по проблемите на монетната циркулация през ранновизантийския период в България.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Споменаванията на монети в археологически публикации, където те се използват само като хронологически указател, а липсва специално типологическо или количествено представяне на монетите, не могат да се считат за публикации с нумизматична информация.

² Повечето от публикациите представят различни проблеми на монетосеченето от разглеждания период (Юркова 1964, 7-9; Юркова 1965, 21-23; Юркова 1966, 228-230; Юркова 1970, 281-283; Juroukova 1969, 83-87) или имат обобщаващ характер (Yurukova 1966, 223-227; Youroukova 1968, 128-141; Юркова 1969, 21-30; Juroukova 1969a, 255-263), но са малко тези, които представят конкретен нумизматичен материал от България (Юркова 1962, 39-45).

³ Например от територията на ранновизантийската провинция Втора Мизия, за периода 498-680 г. са публикувани малко над 700 монети (Виж: Михайлов, под печат), докато от територията на провинция Скития, в частта ѝ от днешната територия на Румъния, са известни 2697 броя монети (Gândilă 2003-2005, 109; Roenaru Bordea et al. 2004, 5), въпреки че територията на Втора Мизия е по-голяма и обемите на археологическите проучвания са сравнително еднакви.

⁴ При липсата на банки, където да се депозират спестени или налични пари, укриването им е една от малкото възможности за осигуряване на някаква безопасност.

⁵ От 60-те години на XX век се публикуваха няколко корпуса и каталози обхващащи ранновизантийското монетосечене (Виж: A. Bellinger. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*. vol. I. Washington D. C., 1966; P. Grierson. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*. vol. II, parts 1 and 2. Washington D. C., 1968; C. Morisson. *Catalogue des monnaies byzantines de la*

Bibliothèque nationale. I, Paris, 1970; W. Hahn. *Moneta Imperii Byzantini*. 1-3, Wien, 1973-1975-1981; като изданията на Grierson и Hahn са придружени със значителни аналитични разработки). Публикувани са и обобщаващи изследвания засягащи икономическото страна на монетите (например: M. Hendy. *Studies in the Byzantine Monetary Economy* с. 300-1450. Cambridge University Press, 1985; A. Laiou, Editor-in-Chief. *The Economic History of Byzantium*. 1-3, Washington D. C., 2002)

⁶ Вероятно е имало и нерегламентирани действия, водещи до износ на златни монети извън Византия, но в много по-малък обем от горепосочените случаи.

⁷ Макар и доста условно може да се даде следния нагледен пример. Ако днес имаме същите монетни номинали както във Византия през VI век би се получила следната картина: един солид би се равнявал на монета с номинал 142 лева, а съответно един бронзов фолис на монета от 80 стотинки (при най-изгодното съотношение 1 солид = 180 фолиса в периода 538-542) или на монета от 30 стотинки (при съотношение 1 солид = 480 фолиса, каквото е съотношението при управлението на император Фока в началото на VII в).

⁸ Паричния курс на размяна на бронзовите монети е бил от 30 % до 100 % по-голяма от металната им себестойност. За това виж: Morrisson, 2002, 919.

⁹ Такова спестяване е и практически неизгодно за частно лице, защото дори в периода 538-542 г., когато бронзовите монети са имали най-висока стойност, един солид с тегло 4,54 г се е равнявал на около 4 кг медни монети, съответно 10 солида (45 гр злато) – около 40 кг, а 100 солида (450 гр злато) – 400 кг, съответно биха възникнали трудности при укриването или пренасянето на подобни парични суми.

¹⁰ В Месемврия се намират и монети на Констанс II (641-668), Константин IV (668-685) и Юстиниан II (685-695) (Пенчев 1991, 5-8; Theoklieva-Stoytcheva 2001, 44-45).

ЛИТЕРАТУРА:

Александров 1980: Г. Александров. Златни монети от Монтана. – Нумизматика 1980, 3, 22-27.

Ангелов, Тивчев 1974: Д. Ангелов, П. Тивчев. Подбрани извори за историята на Византия. С., 1974.

Ангелов и др. 1981: Д. Ангелов, Б. Цветкова, М. Русенов, Л. Белов, С. Драганова, И. Йорданов. Паричното обръщение в Първата българска държава (681-1018). – В: История на финансовата и кредитната система на България. 1, С., 1981, 23-35.

Божкова 2000: Б. Божкова. Съкровище от ранновизантийски монети от С.. – НС, 2000, 18-37.

Божкова 2004: Б. Божкова. Монетни находки от архиепископския комплекс (IV-VI в) "Южен парк-Лозенец", София. – НСЕ, 1, 2004, 73-86.

Бъчваров 1994: И. Бъчваров. Монети от Раховец. В. Търново. 1994.

Велков 1959: В. Велков. Градът в Тракия и Дакия през Късната античност. С., 1959.

Владиминова-Аладжова 1992: Д. Владиминова-Аладжова. Съкровище от медни византийски монети от VI век. – Известия на Историческия музей – Шумен, VII, 1992, 73-91.

Владиминова-Аладжова 1998: Д. Владиминова-Аладжова. Още за варварските имитации в монетното обръщение през VI в. – НС, 1998, 1, 70-75.

Владиминова-Аладжова 2001: Д. Владиминова-Аладжова. Монети и монетна циркулация на селището в Хисарлъка край Сливен. – В: Разкопки и проучвания, XXVIII, 2001, 97-14.

Владиминова-Аладжова 2002: Д. Владиминова-Аладжова. Картина на монетното обръщение в Шуменската крепост през Късната античност. – В: The Roman and Late Roman City. The International Conference (Veliko Turnovo 26-30 July 2000). Sofia, 2002, 375-377.

- Герасимов 1934:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1933 и 1934 г. – ИБАИ, VIII, 1934, 467–473.
- Герасимов 1937:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1934, 1935 и 1936 г. – ИБАИ, XI, 1937, 315–324.
- Герасимов 1940–1942:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1940 г. – ИБАИ, XIV, 1940–1942, 282–285.
- Герасимов 1946:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през последните години. – ИБАИ, XV, 1946, 235–244.
- Герасимов 1950:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети. – ИАИ, XVII, 1950, 316–326.
- Герасимов 1952:** Т. Герасимов. Колективни находки на монети през последните години. – ИАИ, XVIII, 1952, 400–404.
- Герасимов 1959:** Т. Герасимов. Колективни находки от монети през 1956 и 1957. – ИАИ, XXII, 1959, 356–366.
- Герасимов 1962:** Т. Герасимов. Монетни съкровища, намерени в България през 1958 и 1959. – ИАИ, XXV, 1962, 225–237.
- Димитров 1982:** М. Димитров. Преглед върху монетната циркуляция в Дионисополис през Ранното средновековие (VI–XI в.). – Нумизматика 1982, 1, 33–40.
- Дочев 2002–2003:** К. Дочев. Ранновизантийски монети от Търново (V–VII в.) – Известия. Регионален исторически музей – В. Търново, XVII–XVIII, 2002–2003, 287–298.
- Жеков 1987:** Г. Жеков. Две имитации на византийски медни монети от VI век. – Нумизматика 1987, 1, 22–25.
- Жеков 1988:** Г. Жеков. Непубликувани емисии от медни монети на Константинополската монетарница от времето на Юстиниан I (527–565). – Нумизматика 1988, 4, 20–24.
- Жеков 1988:** Г. Жеков. Непубликуван вариант на фолис на Юстин II, сечен в Теополис (Антиохия). – Нумизматика 1989, 2, 20–23.
- Иванов, Ковачева 2002:** Р. Иванов, Т. Ковачева. Улпия Ескус (Ulpia Oescus). – В: Римски и ранновизантийски градове в България. Т. 1, Iврей–София, 2002, 31–58.
- Йорданов 1980:** И. Йорданов. Характер на монетната циркуляция в средновековните български столици Преслав и Търново. – В: Средновековния български град. С., 1980, 229–239.
- Йорданов 2000:** И. Йорданов. Монетите и печатите от Плиска 1899–1999. – В: Плиска–Преслав, Т. 8, 2000, 135–167.
- Йорданов и др. 1998:** И. Йорданов, А. Койчев, В. Мутафов. Средновековния Ахтопол VI–XII в. според данните на нумизматиката и сфрагистиката. – НС, 1998, 2, 67–90.
- Ковачева 2005:** Т. Ковачева. Римски и ранновизантийски монети от Сторгозия и нейния хинтерланд. – НСЕ, 2, 2005, 53–77.
- Кузманов 1975:** Г. Кузманов. Съкровище от Ранновизантийски монети на нос Калиакра. – Векове, 1975, 4, 77–80.
- Лазаренко 2003:** И. Лазаренко. Нумизматични данни за датиране опожаряването на Одесос по времето на император Ираклий. – Известия на Народния музей – Варна, 34–35 (49–50), 1998–1999, 2003, 150–160.
- Лазаров 1991:** Л. Лазаров. Монети от 16 нумии на Юстиниан I, сечени в Тесалоника и открити в България. – Нумизматика 1991, 1–2, 16–22.
- Лазаров 2001:** Л. Лазаров. Данни за монетната циркуляция на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей). В. Търново, 2001.
- Минкова 2005:** М. Минкова. Монетна циркуляция II–XIII в. на територията на Августа Траяна – Берое – Верея – Боруй. – НСЕ, 2, 2005, 79–102.
- Михайлов (под печат):** С. Михайлов. Видове номинали в монетното обръщение на византийските провинции Скития и Втора Мизия 498–681 г. – В: Нумизматични, сфрагистични и епиграфски приноси към историята на черноморското крайбрежие. Международна конференция в памет на ст.н.с. Милко Мирчев. 15–17. 09. 2005 г. Варна. (под печат)

- Мушмов 1928–1929:** Н. Мушмов. Колективни находки на монети 1927 и 1928. – ИБАИ, V, 1928–1929, 382–386.
- Мушмов 1930–1931:** Н. Мушмов. Колективни находки на монети 1929–1930. – ИБАИ, VI, 1930–1931, 314–318.
- Парушев 1991:** В. Парушев. Антични монети от Калиакра. – Известия на Народния музей Варна, 1991, 27 (42), 20–31.
- Пенчев 1988:** В. Пенчев. Колективна находка от медни византийски монети от VI в., намерена при разкопките на Никополис ад Нестум. – Нумизматика 1988, 4, 24–38.
- Пенчев 1991:** В. Пенчев. Колективна находка от медни византийски монети от втората половина на VII в., намерена в Несебър. – Нумизматика 1991, 3–4, 5–9.
- Пенчев 2002:** В. Пенчев. Съкровище от златни ранновизантийски монети, открито при археологическите разкопки в Кабиле. – Известия на Националния исторически музей, XIII, 2002, 61–72.
- Торбатов 2002:** С. Торбатов. Монетна циркулация в градището край Одърци (310 пр. Хр. – 610 сл. Хр.). В. Търново. 2002.
- Торбатов 2002–2003:** С. Торбатов. Ранновизантийско монетно съкровище от кастела Carea/Creas (провинция Скития). – НС, 2002–2003, 20–27.
- Филов 1913:** Б. Филов. Находка при Акалан. – ИБАД, III, 1912–1913, 324.
- Филипова 2001:** С. Филипова. Монетите от разкопките в късноантичния град Германия. – НС, 2001, 1–2, 51–60.
- Филипова 2005:** С. Филипова. Монетна циркулация в Пауталия през VI век. – Известия. Регионален Исторически музей – Русе, IX, 2005, 84–88.
- Христова 1993:** З. Христова. Съкровище от Хаджи Синанлар. – НС, 1993, 1–4, 80–92.
- Юркова 1962:** Й. Юркова. Монети и печати от Пернишката крепост. – Археология 1962, 4, 39–45.
- Юркова 1964:** Й. Юркова. Дейността на картагенската монетарница и циркулацията на картагенски монети в нашите земи през VI век. – Археология 1964, 1, 7–9.
- Юркова 1964а:** Й. Юркова. По-важни открития и развитието на нумизматиката в България през последните двадесет години. – Археология 1964, 3, 77–81.
- Юркова 1965:** Й. Юркова. Варварски подражания на византийски бронзови монети от VI век. – Археология 1965, 1, 21–23.
- Юркова 1966:** Й. Юркова. Рядък тип медна монета на Анастасий. – ИАИ, XXIX, 1966, 228–230.
- Юркова 1969:** Й. Юркова. Характер и развитие на византийското монетосечене (VI–Xв.), – Археология 1969, 3, 21–30.
- Юркова 1970:** Й. Юркова. Неиздадени византийски бронзови монети от VI век. – ИАИ, XXXII, 1970, 281–283.
- Юркова 1981:** Й. Юркова. Антични и ранновизантийски монети. – В: Перник. Т 1, С., 1981, 218–262.
- Юркова 1975:** Й. Юркова. Парично–стоковите отношения в българските земи през преходния период. – Нумизматика 1975, 2–3, 3–10.
- Юркова 1992:** Й. Юркова. Съкровището от Акалан. – НС, 1992, 1–2, 10–16.
- Юркова 2001:** Й. Юркова. Монетните съкровища от селата Реселец и Ракита, Плевенско. – Годишник на Археологическия институт с музей – БАН, I, 2001, 214–222.
- Юркова, Пенчев 1985:** Й. Юркова, В. Пенчев. Нумизматиката в България – Археология 1985, 5, 1–18.
- Gândilă 2003–2005:** A. Gândilă. Sixth-to-seventh Century Coin Circulation in Dobruđa. – Cercetări numismatice. IX–XI. 2005. 109–166.
- Hendy 1985:** M. Hendy. Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300–1450. Cambridge University Press, 1985.
- Jordanov 1987:** I. Jordanov. Dobruđa (498–1092) – selon les données de la numismatique et de la sphragistique. – In: Dobruđa. Etudes ethno-culturelles. Sofia, 1987, 182–207.

- Juroukova 1969:** J. Juroukova. Imitations barbares de monnaies de bronze Byzantines du Vie siècle. – Byzantinoslavica, XXX, 1969, 83–87.
- Juroukova 1969a:** J. Juroukova. Les invasions slaves au Sud du Danube d` après les trésors monétaires en Bulgarie. – Byzantinobulgarica, III, 1969, 255–263.
- Juroukova 1992:** J. Juroukova. Trouvailles monétaires de Sadovetz. – In: S. Uenze. Die Spätantiken Befestigungen von Sadovec (Bulgarien): Ergebnisse der deutsch-bulgarisch-österreichischen Ausgrabungen 1934–1937. München, 1992, 279–328.
- Kluwe 1966:** E. Kluwe. Münzfunde. – Klio. Bd. 47, 1966, 397–423.
- Minkova 2002:** M. Minkova. Antike und mittelalterliche Münzen aus Karasura. – In: Karasura. II, Langenweissbach, 2002, 143–231.
- Morrisson 2002:** C. Morisson. Byzantine Money: Its Production and Circulation. – In: The Economic History of Byzantium. Vol. 3, Washington D.C., 2002, 909–966.
- Patlagean 1977:** E. Patlagean. Pauvreté économique et pauvreté sociale à Byzance 4e–7e siècles. Paris – La Haye, 1977.
- Poenaru Bordea et al. 2004:** Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu, A. Popeea. Monnaies Byzantines du muse de Constanța (Roumanie). Wetteren, 2004.
- Schönert-Geiss 1979:** E. Schönert-Geiss. Die Fundmünzen. – In: Iatrus-Krivina. I, Berlin, 1979, 167–209.
- Schönert-Geiss 1991:** E. Schönert-Geiss. Die Fundmünzen. – In: Iatrus-Krivina. IV, Berlin, 1991, 213–240.
- Theoklieva-Stoytcheva 2001:** E. Theoklieva-Stoytcheva. Medieval Coins from Mesemvria. Sofia, 2001.
- Youroukova 1968:** Y. Youroukova. La circulation des monnaies byzantines en Bulgarie VI–X s., – I Międzynarodowy kongres archeologii slovianskiej, vol. VI, 1968, 128–141.
- Youroukova 1980:** Y. Youroukova. Un tresor de monnaies d` or Byzantines du VIIIe s. decouvert à Nesebre. – In: Nesebre, 2, 1980, 186–190.
- Yurukova 1966:** I. Yurukova. Particularités dans la circulation des monnaies Byzantines du VI–VIIe s. sur la litoral occidental de la Mer Noire. – Byzantinobulgarica, II, 1966, 223–227.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

- ИАИ** – Известия на археологическият институт
ИБАИ – Известия на българският археологически институт
ИБАД – Известия на българското археологическо дружество
НС – Нумизматика и сфрагистика
НСЕ – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика

PROBLEMS OF THE EARLY BYZANTINE NUMISMATICS
(VI-VII c. A. D.) IN BULGARIAN NUMISMATIC RESEARCHES

STOYAN MIHAYLOV

(Summary)

In this article has been made a report of the hitherto researches on the Early Byzantine numismatics in Bulgaria. It has been recorded that specialized research of coins from the Early Byzantine period in Bulgaria has been started just about 1962 from J. Yourukova, who remains the author with the biggest number of publications over these problems. Despite the late beginning Bulgarian researchers have investigated many topics. In the Bulgarian numismatic literature have been published unknown up to the corresponding moment versions of early Byzantine bronze coins, and for the first time ever in numismatics has been discussed the problem of the so called "barbarian imitations". There also has been studied the spreading on the territory of Bulgaria of coins minted in Carthage under the rule of Justinian I, as well as the coins of 16 numii coined in Thessalonica. Bulgarian authors have recorded the dominance in the money circulation of coins minted in Constantinople, as well as the predomination of the large bronze nominal of 40 and 20 numii, but without thorough explanation of this state of the finds. Up to now a central place in Bulgarian research papers is taken by the publications and interpretations of different coin treasures. The main reason for their hiding is shown to be the unabated barbarian invasions in the VI-VII c. A. D. The publications of singular coin finds from different settlements are fewer. The reasons for this are the certain underestimation of such type of finds, as well as the late overall publication of the results of the archeological researches in Bulgaria as a whole. Some researchers have made separate general observations on the coin circulation, and the most important are the works of J. Yourukova and J. Jordanov. During the last twenty years in Bulgaria hasn't been made any new summary of the coin circulation in VI-VII c. A. D., which can record the new coin finds as well as the achievements of the foreign specialized numismatic researches of the Early Byzantine period. Published in recent years single and collective finds show another group of settlements in which the last coins have been minted during the rule of Heraclius (610-641).